

tak spoří entuziasmem a nikdy ho nedovedou projevit na pravém místě a v pravý čas — napodobit aspoň jednou do roka Heyduka a pozdravit se a políbit se na ulici s člověkem úplně neznámým?

Sešedesátiletý Holeček

Svatozáře, která v prostých myslích obklopuje hlavy našich starších žijících spisovatelů, ukáže se často, přihlédně-li blíže, klamem: nebývá to zlato pravé, bývá to často jen pozlátka, kterým je polepili jejich nekritičtí vrstevníci. Přijde první úder kritického větru a deště, a hle, pozlátka se oddrolí. A často bývá to i slovnost skradená jimi samými, zloupená chytráckými manévry... službičkami vzájemně prokazovanými ve spolkových orgánech literárních, horlivým a poučeným zasedáním v porotách, vášnivou účastí v intrikách spřádaných u dlouhých stolů hospodských. Jsou padělatelé slávy, právě jako jsou padělatelé peněz a mincí. A ku podivu: ačkoliv onino jsou mnohem nebezpečnější těchto, ačkoliv onino otravují co nejpovážlivěji duševní zdraví národa, přece jich nikdo nepronásleduje: důkaz, jak málo se znají a cení pravé statky života.

Ani z jedněch, ani z druhých není Holeček. Málokdo probíjel se tak těžce a tak poctivě ke svým rudonosným žilám jako tento člověk; málokdo zabral svou tvorbou tak do široka jako Holeček; málokdo staral se tak málo o vnější úspěch jako on. Přemítal jsem v těchto dnech zase jednou stránky v jeho díle a zase dospěl jsem ke svému starému přesvědčení: celá synthesa naší národní minulosti je v něm. Moudrost i poesie dědů, staré právo i starý mrav společenský, mythus i náboženství — ne ono ústy hlásané a vyznávané, nýbrž ono hlouběji ukryté, které řídí skutky lidské, jímž se žije a na němž se umírá —, řád hospodářský i kázeň rodinná..., všechno jest v těchto knihách, které se tak málo podobají beletristickým knihám dnešním.

Holeček jako básník jest epik starého stylu, v němž ještě není rozlišení funkcí: učitel i pravoznalec, vypravovatel i sociolog, věštec i kněz svého kmene jest Holeček. Jako široká řeka rozbíhající se stále v několik ramen, chvílemi rozlévající se až k obzoru a tvořící veliká jezera, ... tak valí se nebo stagnuje tok jeho epické skladby před tebou. Je plna rozprav a úvah a celé traktáty prokládají někdy jeho dvě románové kapitoly: všechny základní pojmy lidského života, lidské společnosti jsou zde přetřásány a rozbírány; všechny společenské instituce dnešní doby jsou zkoumány na prubířském kameni zděděné moudrosti dědovské. Filosof, který se tu dostává ke slovu, je tradiční filosof křesťanský, který odmítá velkou většinu mravních kritérií, jež ukul liberalismus západoevropský; je filosof velmi blízký ruským slavjanofilům, takovému Kirějevskému, Chomjakovu, ano i Katkovu. Právě jako kritik tohoto odbožštělého a někdy přímo bezbožného západního liberalismu napsal Holeček několik svých nesmrtelných stránek, které přežijí naši dobu.

A přece... Křesťanství jeho, nemohu si pomoci, není křesťanství *celé*: křesťanství Holečkovo jest úplného a pravého křesťanství jen *půle*. Holeček nikdy nepochopil nábožensky duchovního plamene *revolučního*, který žhne také v křesťanství; nebýt jeho, nebylo by křesťanství dobylo světa a hlavně: nebylo by ho

obrodilo a přetvořilo. Holečkovo křesťanství jest křesťanství příliš konservativní; a spíše konservatism než křesťanství. Příliš chrání majetníka, zná příliš *beatifikaci possidentis*; příliš kvietistické nejenže snáší vládu zlých, ale také, žel, zneužívá někdy i křesťanského ducha na její ospravedlnění... Odtud zjev, který mne u Holečka vždycky bolel: nepochopil nic z heroismu revolucionářství ruského. Pro revoluční Rusko měl vždycky jen urážky, posměch, pomluvy; pro carské samoděržavné Rusko všechn obdiv, všechnu lásku, všechno zbožnění. To bylo nejen nespravedlivé, to bylo přímo nekřesťanské, ano *prolikřesťanské*. Neboť: nalezne-li se kde v Rusku v devatenáctém století pravý křesťanský duch, není to u Katkovů, ani u toho, čeho jsou apogety: jest to naopak u jeho odpůrců. Holeček, který se dovedl jindy vyhnouti svodům slova, který uměl jindy uniknouti kouzlu a mamu výřečnosti, tentokrát mu podlehl: bylo to *firmové* křesťanství ruských reakcionářů, na odiv stavěné, daleko široko vytrubované, jež mu udělalo. Ale Kristus velikým paradoxem své lásky byl v táboře opačném: v táboře těch, kteří se ho ústy nedovolávali, kteří se k němu na veřejnost neznali a kteří byli přece v nitru plni jeho svatého sebeobětovného žáru: v táboře revolucionářů...

Bývá srovnáván Holeček se svým velikým krajanem Chelčickým; ale myslím, že toto srovnání více než kulhá, že je chromé na obě nohy a že jest způsobilé zatemnit nám ráz obou charakterů, Holečkova i Chelčického. Nic nenalézám v křesťanství Holečkově, co by jej sblížovalo s revolučním žarem velikého radikála ideje, jímž byl Chelčický; který měl odvahu *domysliti* a zamítnouti i obrannou válku na ochranu božího slova a křesťanské pravdy... Tim se právě liší Holeček od svých velikých jihočeských rodáků, ať je to mistr Jan Hus, ať Petr Chelčický: postrádá naprosto toho *revolučního žáru*, který v nich háral a jenž byl, není pochyby, ryze křesťanský. Nebyl-liž to Kristus, který položil pro své následovatele podmínky nejtvrší, podmínky nesmluvné a neúchylné duchovnosti, *naproste revoluční* odtržení se od všeho starého, byl to byla i pouta rodinná, naproste revoluční přimknutí se k novému? Neodpovídá-liž Kristus stoupenci svému, který chce ho následovati, ale až dříve pochová otce svého: Nechť mrtví pochovávají mrtvé své, ale ty jda, zvěstuj království nebeské? (Lukáš, XI, 60.) A tomu, kdo se chce dříve rozžehnat s rodinou svou: Žádný, kdož vztáhna ruku svou k pluhu, ohlížel by se nazpět, není způsobilý ku království božimu? (Tamže, 62.) Zde jsou pravá slova revoluční, vedle nichž většina dnešních hesel revolučních jsou pustý tlach, prázdný dým a salonní pokroutky.

Myslím, že pro správné vystižení křesťansko-konservativní životní myšlenky Holečkovy bude třeba hledati jiné obdoby a že bude třeba Holečka položit spíše do blízkosti jiného vynikajícího také, ale nikterak revolučního Jihočecha: Tomáše ze Štítého.

Jiřího Haussmanna Občanská válka

Před lety četl jsem sem tam nějaký epigram Jiřího Haussmanna, o němž jsem tehdy slyšel, že jest mu něco málo přes dvacet, a řekl jsem si: bystrý veršovec a vtipný člověk; ale jinak spoutaný duch, který papouškuje předsudky a topí se ve svém okresně pravověrném žabím obzúru. A od tohoto člověka donesla mně

před několika dní posla knížku politických veršů satirických o názvu, který jsem právě nadepsal této své poznámce. Čtu a čtu a nemohu se dosti vynadiviti, jak vyrostl tento člověk, žel dnes již mrtvý. Vtipu ani verry mu věru neubýlo, spíše naopak; ale čeho získal, čeho se dobojoval a možno říci i dotrpěl — neboť tento člověk byl zřejmě básnická mimosa, svědomí velmi nedůtklivé a čistotné —, jest cosi jedinečného, co jej teprve nyní posvěcuje na pravého básníka satirika: minim *svobodu duše*. Svoboda duše vzácná, zázračná skoro v tomto věku, neboť Haussmann zemřel nedávno ani ne pětadvacítiletý! V této knize nepřijímá Haussmann soudů z druhé ruky: razí si je sám vlastním postřehem, kterým se prodírá k jádru věci. Má orlí zrak, který proniká jako oheň. A tímto žhavým pohledem zažehl celou národní maškarádu dnešního měšťáckého reakcionářství, až hoří jako koudel a cucky... A to je podivná tak nádherná! Tento hoch naučil se opravdu mířiti rovnou k ledví věci, vyrvatí všem smysljejich bytí. Vznáší se vysoko nad českým kachním rybníkem jako krahuj nebo ostříž. Získává si té svobodu duše, bez níž satira není než kyselým pošklebkem nebo duchaprázdným clownstvím; teprve s ní může dostoupiti výšin, kde se stává po případě stránkou dějin.

Haussmann byl zřejmě z rodu Havlíčkova. O Havlíčka opírá se misty ještě, kde si hledá svůj výraz. Ale hlavně spojuje jej s Havlíčkem ona svoboda duše, ona mužnost nezotročeného pohledu, který vidí a zapaluje všeucho divadelní jalovost, prázdnotu a děj současného života politického jako stoh staré vymáčené slámy.

A toho nádherného roje jisker, které z ní pak šlehají, žhnou a pálí...

Česká nesmrtnost a Vrchlický

Jinde začíná se nesmrtnost velkého básníka chvíli, kdy jej lidé začnou číst, a končí se chvíli, kdy jej čísti přestanou. U nás jest tomu právě naopak: pokud jej lidé čtou, potud mu spílají; až nadejde den, kdy jej čísti přestanou, a ten den stává se svatosvatým fetišem svého národa, jeho nezcizitelným božstvem, jehož se nesmí ani stínem kritické myšlenky dotknouti nikdo.

Už ho nechte nikdo; má tedy naději, že bude žítí mezi svými na věky, ... takovým nějakým marconiogramem, někam do kosmu vystřeleným, měla by se prohlašovati nesmrtnost každého vynikajícího českého autora.

Ačkoliv platím, díky prohané části českého tisku, za nepřítel Vrchlického, nepřejí mu přece této české formy nesmrtnosti a byl bych rád, kdyby ze všech dnešních t. zv. oslav jeho vyplynulo aspoň něco pro oživení jeho nesmrtnosti v západním slova smyslu. Kdyby jeho nečtená nesmrtnost obrátila se, alespoň zčásti, v čtenou smrtelnost.

Sebrané spisy Vrchlického, vydávané Voborníkem a Fridou, tato těžkopádná edice vleče se kupředu hlemýždím krokem a není naděje, že se dovléče vůbec konce; ostatně ani ona neučiní nic pro jeho čtenou smrtelnost, poněvadž lidé nemají dnes ani času čísti in extenso dílo, které se rozlévalo do extensity.

Ale co by měl některý opravdový milovník a přítel Vrchlického podniknout, bylo by vybrati z něho, řeknu, padesát až šedesát básní zcela intimních, na něž vrhl svůj odlesk nějaký prožitý moment života básníkov, dáti je tisknouti na lehkém indickém papíře, svázati do polotuhé vazby a prodávati je za přístupnou

cenu. Tak, aby si takovou knížku mohl odnésti voják na pochod, student na výlet, skaut nebo turista na svou toučku nebo výpravu do přírody... Za dvě za tři leta sebraly by se pak zkušenosti, které by osvětlily metafysickou otázku, pokud u nás nečtená nesmrtnost dá se obrátiti v čtenou smrtelnost.

Ale zdá se mně, že blouzním a že čekám od českých švestek italské pomeranče. Jakápak u nás propagace života u básníka mrtvého a nesmrtného!... To jest přece mnohem důstojnější a pietnější vydati několik svazků Sborníku Vrchlického s různou nestravitelnou a jalovou pseudoučeností a nastrokati je do řady knihoven, kde budou zvolna tlít...

Divadelní kritika

Jest dnes zvláště akutní bolest české žurnalistiky. Dva tři významní kritikové starší, kteří mají vědomosti i zkušenosti a vkus i smysl umělecký, jejichž soud stál vždy za poslechnutí, zmlkli nebo jsou umlčeni a v denním tisku řadí většinou lidé polo-vičatého nebo pochybného vzdělání, nevyspělí a nezodpovědní umělci, před-pojatí a předsudeční, bez rozhledu světového, malého obzoru myšlenkového, žoldněří strany, kliky nebo dobové reakční nálady, takoví Mil. Novotní, Zdeňky Háskové, Ant. Veselí. Jinde — na příklad ve Francii —, aby ses stal kritikem v den-ním listě, musíš mít za sebou významnou práci literární, knihy vlastní tvorby, ať kritické, ať básnické; u nás se rekrutují na tato velezodpovědná místa lidé často zcela mladí a nezralí, ještě studenti, nebo bezvýznamní literáti třetího a čtvrtého řádu nebo žurnalisté neschopní k jiné práci novinářské. Výsledky jsou pak podle toho. Co přesahuje duševní obzor takového trpaslika nebo co se mu nehodí do jeho zúzkého stranického a klikařského kreda, ubijí všemi zbraněmi, od lži a překrucování až do pomluvy a urážky. Takovým způsobem je obecnstvo ohlupováno nebo ještě více utvrzováno ve svých nesoudnostech nebo sklonech k banálnosti a povrchnosti. Jinde kritika předchází obecnstvo, u nás nejdnou kulhá za ním. Ukázalo se to znova při představení *dramatické básně Słowackého Balladyny* na Národním divadle. Není třeba býti ve všem slepým stoupencem Hilarovým, abys viděl, že scénování *Balladyny* bylo režijně, scénicky i výtvarně kus dobré tvůrčí práce veliké lásky i piety k básníkovi. A čeho se dostalo za to Hilarovi od části denní kritiky? Nepochopení, hloupých vtípů, urážek. Tyto dámy a títo pánové zaspali alespoň dvacet třicet let rozvoje moderního divadelnictví: hledají na jevišti stále ještě ilusionistický naturalism. Když na příklad režisér vystaví roztomilou chaloupku v lese, vonnou a hovornou jako jesličky ve své celkové náznakovosti, nemají nic jiného na práci než pátrat po tom, mají-li dvěře přece také zámek a kliku, kamna komin a okénko skleněné tabule... Taková bez-duchá kritika stará se vždycky o to, neschází-li nad i tečka, poněvadž na víc nestačí. Konstruktivní režie vpravdě umělecká, která pracuje velkými celkovými obrysy a akordy, koloristickými a hudebními myšlenkami stylovými, jest něco, co přesahuje jejich zorné pole a pro co nemají orgánu. Věří v tom hned „kubismus“ a „expresionism“ a spílají hned „experimentů“ a vzdychají po živých obrazech, jak jim je představují a předvádějí doma na zdi Liebscherovy nebo Zeníškovy olejotisky, prémie nějaké staré Zlaté Prahy nebo jiného takového spanilého podniku...